

MAMASHARIPOVA MOHIYA MELIBOY QIZI

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat
o'zbek tili va adabiyoti universiteti
1-bosqich mustaqil izlanuvchisi
Toshkent, O'zbekiston

OMON MATJON SHE'RIYATIDA IJTIMOIIY ONG VA MILLIY KELAJAK TALQINI

Iyun
2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada Omon Matjon she'riyati misolida lirik qahramon obrazining o'ziga xos xususiyatlari, uning tafakkur doirasi, ijtimoiy ong darajasi hamda milliy qadriyatlarga munosabati tahlil qilinadi. Xususan, shoirning she'rlari asosida lirik qahramonning kelajak oldidagi mas'uliyat hissi, vatanparvarlik tuyg'usi va jamiyatga daxldorlik pozitsiyasi ochib beriladi. Tadqiqotda badiiy-tahliliy va matn tahlili usullari asosida lirik qahramonning ichki kechinmalari ritorik savollar vositasida ifodalanishi, bu savollarning badiiy-estetik hamda falsafiy ahamiyati yoritiladi. Tahlil natijasida lirik qahramonning tafakkurchan, ijtimoiy ongli, millatparvar va mas'uliyatli shaxs sifatida namoyon bo'lishi aniqlandi. Shuningdek, maqolada mazkur obrazning tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyati ham asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: lirik qahramon, tafakkur, ijtimoiy ong, vatanparvarlik, milliy o'zlik, tarix, ona tili, kelajak, mas'uliyat, ritorik so'roq.

June
2026

Abstract: This article analyzes the distinctive features of the lyrical hero's image in the poetry of Omon Matjon, including the scope of his thinking, the level of his social consciousness, and his attitude toward national values. In particular, based on the poet's poems, the study reveals the lyrical hero's sense of responsibility toward the future, patriotic feelings, and position of social involvement. Using methods of literary and textual analysis, the research examines how the inner experiences of the lyrical hero are expressed through rhetorical questions and highlights the artistic-aesthetic as well as philosophical significance of these questions. The analysis shows that the lyrical hero appears as a thoughtful, socially conscious, patriotic and responsible personality. Furthermore, the article substantiates the educational

and social importance of this image.

Keywords: lyrical hero, thinking, social consciousness, patriotism, national identity, history, mother tongue, future, responsibility, rhetorical question.

Kirish. Lirik qahramon — bu badiiy adabiyotda, ayniqsa she'riyatda muallif fikrlari, hissiyotlari va ichki kechinmalarini ifodalovchi shartli obrazdir. U ko'pincha muallifning o'zi bilan yaqin bo'lsa-da, har doim ham bevosita muallifning o'zi emas, balki asar ichidagi "so'zlovchi men" sifatida namoyon bo'ladi. Lirik qahramon orqali shoir o'zining quvonch, iztirob, hayrat, tashvish, sevgi yoki falsafiy mushohadalarini badiiy shaklda ifodalaydi. U tashqi voqealarni tasvirlashdan ko'ra, ko'proq ichki dunyo — his-tuyg'ular va tafakkur jarayonini ochib beradi.

Omon Matjon she'riyatida ma'no va mazmun masalasi lirik qahramon obrazi orqali chuqur namoyon bo'ladi. Shoir she'rlarida lirik qahramon oddiy badiiy obraz bo'lib qolmay, balki xalqning ruhiy kechinmalari, milliy tafakkuri, tarixiy xotirasi hamda zamon haqidagi qarashlarini ifodalovchi timsol sifatida gavdalanadi. Shu jihatdan Omon Matjon she'rlaridagi lirik qahramon ko'pincha shoirning o'z ichki "meni" bilan chambarchas bog'liq holda tasvirlanadi.

Tadqiqotning maqsadi — Omon Matjon she'riyatida lirik qahramonning ijtimoiy ongi va milliy kelajak haqidagi qarashlarini badiiy tahlil asosida ochib berish. Shu maqsadda quyidagi **vazifalar** qo'yildi: 1) lirik qahramon va shoir shaxsi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash; 2) tanlangan she'riy parchalarda lirik qahramon tafakkurining bosqichma-bosqich kengayishini ko'rsatish; 3) ritorik savollarning badiiy-estetik va falsafiy vazifasini yoritish; 4) lirik qahramon xarakterining asosiy qirralarini umumlashtirish.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot materiali sifatida Omon Matjonning "Turkiy adabiyot durdonalari" turkumida nashr etilgan she'rlar to'plami [1] olindi; tahlil markazida kelajak mavzusiga bag'ishlangan she'riy parchalar turadi. Ishda badiiy tahlil, matn tahlili (close reading) va tavsifiy usullardan foydalanildi. Tahlil quyidagi tartibda olib borildi: avval misralarning leksik-semantik qatlami, so'ngra ritorik va kompozitsion vositalar, nihoyat, parchaning g'oyaviy-falsafiy mazmuni tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar. Shoirning ko'plab she'rlarida lirik qahramon hayot, vatan, inson qadri, tarix va kelajak haqida mushohada yuritadi. U oddiy kuzatuvchi emas, balki jamiyatdagi voqealarga befarq bo'lmagan, xalq taqdiri uchun qayg'uradigan ongli shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, shoirning falsafiy ruhdagi she'rlarida lirik qahramonning ichki kechinmalari, iztiroblari va haqiqat izlash yo'lidagi ruhiy holatlari kuchli poetik ifoda topadi.

Shoir ijodida lirik qahramon obrazi nafaqat individual kechinmalar ifodachisi, balki jamiyat, millat va kelajak taqdiri haqida chuqur mushohada yurituvchi ijtimoiy ong sohibi sifatida namoyon bo'ladi. Shoirning

*Men goh mundoq qarab,
o'yga tolaman,
qani kimlar bizning kelajagimiz?
Safimizga ertang kim kelar ekan,
Kimga qolar ekan kelajagimiz? [1, 219-b.]*

misralari bilan boshlanuvchi she'riy parcha aynan shu jihatdan alohida e'tiborga loyiqdir. Mazkur parcha o'zaro g'oyaviy jihatdan ritorik so'roq bilan chambarchas bog'liq bo'lib, unda lirik qahramonning tafakkuri bosqichma-bosqich kengayib boradi: shaxsiy mushohadadan ijtimoiy va milliy darajadagi muammolargacha ko'tariladi.

Birinchi parchada lirik qahramonning ichki olami markazga chiqadi. *"Men goh mundoq qarab o'yga tolaman"* misrasi oddiy kuzatuv emas, balki ongli idrok va chuqur fikrlash jarayonining ifodasidir. Bu yerda "qarab" fe'li tashqi olam bilan bog'liqlikni bildirsa, *"o'yga tolaman"* ifodasi ichki dunyoga sho'ng'ishni anglatadi. Demak, lirik qahramon tashqi voqelikni ichki tafakkur prizmasidan o'tkazib, uni qayta anglashga harakat qiladi. Bu esa uning ruhiy yetukligi va falsafiy fikrlash darajasidan dalolat beradi.

"Qani kimlar bizning kelajagimiz?" degan savol esa lirik qahramon tafakkurining asosiy yo'nalishini belgilaydi. Bu savol orqali u jamiyat istiqboli haqida o'ylaydi, kelajak egalarining kim bo'lishi, ularning ma'naviy va ijtimoiy qiyofasi qanday shakllanishi masalasini ko'ndalang qo'yadi. Bu yerda qahramonning pozitsiyasi juda muhim: u kuzatuvchi emas, balki baholovchi, hatto ma'lum ma'noda talab qo'yuvchi shaxsdir. Savol ohangida yashirin tashvish bilan birga umid ham mavjud — bu esa lirik qahramonning ruhiy murakkabligini ko'rsatadi.

She'rning keyingi baytlariga o'tilganda, lirik qahramon tafakkuri yanada konkretlashadi va milliy mazmun kasb etadi:

*Kim asrar vatanim, yurtim — elimni,
Kim saqlar tarixim, ona tilimni,
Kim tutar umidli cho'zgan qo'limni,
Kimlarning qo'lida kelajagimiz? [1, 219-b.]*

Ushbu misralar orqali lirik qahramon Vatan tushunchasini bir necha qatlamda ochadi. "Vatan", "yurt", "el" — bu so'zlar nafaqat hududiy birlikni, balki tarixiy, madaniy va ma'naviy yaxlitlikni anglatadi. Qahramon uchun Vatan — bu faqat geografik makon emas, balki avlodlar xotirasi, qadriyatlar majmuasidir. Shuning uchun ham uni asrash masalasi oddiy burch emas, balki muqaddas vazifa sifatida talqin etiladi.

"Kim saqlar tarixim, ona tilimni?" misrasi esa milliy o'zlikning asosiy ustunlariga e'tibor qaratadi. Tarix — bu o'tmish xotirasi, millatning o'zini anglash manbai bo'lsa, til — uning ruhiy mavjudligi va davomiyligini ta'minlovchi asosiy vositadir. Lirik qahramon ana shu ikki muhim qadriyatning kelajak taqdiri haqida tashvishlanadi. Bu tashvish bejiz emas: u zamon o'zgarishlari fonida milliylikni

yo‘qotish xavfini sezadi. Shu jihatdan qahramon obrazida ogohlantiruvchi ruh kuchli.

"Kim tutar umidli cho‘zgan qo‘limni?" misrasi esa lirik qahramonning insoniy qirrasini ochadi. Bu yerda u faqat jamiyat haqida emas, balki o‘zining ruhiy ehtiyojlari haqida ham gapiradi. "Cho‘zilgan qo‘l" obrazi — bu yordam, birdamlik, ishonch va hamjihatlik timsolidir. Demak, qahramon jamiyatni faqat baholamaydi, balki u bilan aloqada bo‘lishni, o‘zaro qo‘llab-quvvatlashni istaydi.

She‘rlarning eng muhim nuqtasi — "Kimlarning qo‘lida kelajagimiz?" degan yakuniy savolda mujassam. Bu savol har ikki parchani umumlashtiradi va ularning g‘oyaviy markaziga aylanadi. Bu yerda kelajak masalasi individual emas, balki umumiy, jamoaviy muammo sifatida qo‘yiladi. Lirik qahramon o‘z savollari orqali o‘quvchini ham shu masalaga daxldor qiladi: go‘yoki u har bir insondan javob kutayotgandek. Lirik qahramon tafakkurining kengayish bosqichlari 1-jadvalda umumlashtirildi.

1-jadval. Lirik qahramon tafakkurining bosqichma-bosqich kengayishi

Bosqich	Tayanch misra	Tafakkur yo‘nalishi
Shaxsiy mushohada	"Men goh mundoq qarab, o‘yga tolaman"	tashqi voqelikni ichki tafakkur prizmasidan o‘tkazish
Ijtimoiy savol	"Qani kimlar bizning kelajagimiz?"	jamiyat istiqboli, kelajak egalarining qiyofasi
Milliy qadriyatlar	"Kim asrar vatanim, yurtim — elimni"	Vatan, yurt, el — tarixiy va ma‘naviy yaxlitlik
Milliy o‘zlik	"Kim saqlar tarixim, ona tilimni"	tarix va ona tilining kelajak taqdiri
Insoniy ehtiyoj	"Kim tutar umidli cho‘zgan qo‘limni"	birdamlik, ishonch, hamjihatlik
Umumlashma	"Kimlarning qo‘lida kelajagimiz?"	kelajak — jamoaviy mas‘uliyat

Poetik jihatdan qaraganda, ushbu parchalar ritorik savollar tizimi asosida qurilgan. "Kim" so‘zining takrorlanishi (anafora) nafaqat ohangdorlikni kuchaytiradi, balki mazmunni ham keskinlashtiradi. Bu takrorlar orqali ichki iztirob, tashvish va mas‘uliyat hissi yanada chuqurlashadi. Natijada, lirik qahramonning ichki monologi keng ijtimoiy muhokamaga aylanadi.

Muhokama. Omon Matjon lirik qahramoni bilan shoir shaxsi o‘rtasidagi bog‘liqlik she‘rlarning samimiyatida yaqqol seziladi. Chunki she‘rlardagi dard, savol va ruhiy izlanishlar ko‘pincha shoirning o‘z tafakkuri va hayotiy qarashlari bilan uyg‘unlashadi. Lirik qahramon tilidan aytilgan fikrlar orqali shoir o‘zining vatanparvarlik tuyg‘ularini, milliy qadriyatlarga munosabatini hamda insoniy fazilatlar haqidagi qarashlarini ifodalaydi. Shu sababli Omon Matjon she‘riyatida lirik qahramon obrazini shoir shaxsidan mutlaqo ajratib tasavvur etish qiyin.

Bundan tashqari, shoir she‘rlarida ritorik savollar, ramziy obrazlar va falsafiy mushohadalar lirik qahramonning ma‘naviy olamini ochishga xizmat qiladi. Bu esa she‘rlarning ma‘no qatlamini boyitib, o‘quvchini mushohadaga chorlaydi. Omon

Matjonning javobsiz qoldirilgan savollari o‘quvchini ham mushohadaga, javob izlashga undaydi. Natijada shoir yaratgan lirik qahramon nafaqat individual kechinmalar egasi, balki milliy va umuminsoniy g‘oyalarni tashuvchi badiiy obraz darajasiga ko‘tariladi.

Tahlil qilingan parchalar asosida lirik qahramon murakkab va ko‘p qatlamli xarakterga ega ekanligi ayon bo‘ladi (2-jadval).

2-jadval. Lirik qahramon xarakterining asosiy qirralari

Xarakter qirrası	Asoslanishi
Tafakkurchan	voqelikni chuqur mushohada qiladi
Ijtimoiy ongli	jamiyat taqdiri haqida qayg‘uradi
Millatparvar	Vatan, til va tarixni muqaddas deb biladi
Mas‘uliyatli	kelajak uchun javobgarlikni his etadi
Tashvishli, ammo umidvor	savollar ortida ishonch yashiringan
Ogoh va hushyor	zamon muammolarini teran anglaydi

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Omon Matjon ushbu she‘riy parchalar orqali lirik qahramonni zamon va kelajak chorrahasida turgan, milliy o‘zlikni anglagan va jamiyatni ogohlikka chorlaydigan shaxs sifatida gavdalantiradi. Tahlil quyidagi xulosalarga olib keldi:

1. Omon Matjon she‘riyatida lirik qahramon shoirning ichki "meni" bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, xalqning milliy tafakkuri va tarixiy xotirasini ifodalovchi timsol darajasiga ko‘tariladi.

2. Tahlil qilingan parchalarda lirik qahramon tafakkuri shaxsiy mushohadadan ijtimoiy va milliy muammolargacha bosqichma-bosqich kengayib boradi.

3. "Kim" so‘zi bilan boshlanuvchi ritorik savollar tizimi ichki monologni keng ijtimoiy muhokamaga aylantiradi va o‘quvchini mas‘uliyat maydoniga olib kiradi.

4. Bu obraz o‘z mohiyatiga ko‘ra faqat badiiy emas, balki ijtimoiy-falsafiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega: she‘r nafaqat estetik zavq bag‘ishlaydi, balki insonni o‘ylashga, o‘z o‘rnini anglashga va kelajak uchun javobgarlikni his etishga undaydi.

Adabiyotlar ro‘yhati

1. Matjon O. Turkiy adabiyot durdonalari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022.
2. Pirnazarova M. Omon Matjon she‘riyati badiiyati // O‘zbekiston: til va madaniyat. Lingvistika. – B. 17–20.
3. Yo‘ldoshev Q., Yo‘ldosh M. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent: Kamalak, 2016. – B. 174–184.
4. Meliyev S. So‘zu so‘z. – Toshkent: Sharq, 2017. – 280 b.